

Hautzinger Zoltán: *Idegen a büntetőjogban*

MOLNÁR Erzsébet¹

A migráció, a népességvándorlás társadalmi, gazdasági, politikai hatásainak vizsgálata mindenkor aktuális kérdés. Különösen aktuálisnak tekinthető azonban napjainkban, amikor olyan fokozott, lokális és nemzetközi jogi, illetve politikai reakciókat kiváltó népességmozgás tapasztalható, amely mindenkiből érzelmeket vált ki, mindenkit véleménynyilvánításra indít. Ebben a társadalompolitikai helyzetben különösen üdvözlendő Hautzinger Zoltán, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendésztudományi Kar Bevándorlási és Állampolgársági Tanszéke tanszékvezető egyetemi docensének *Idegen a büntetőjogban* című monográfiája, amelynek célja – ahogyan azt a szerző a kötet előszavában megfogalmazza – vázlatos képet adni az olvasónak „a külföldiekkel összefüggő jogi szabályozás rendszeréről és fogalmi lehetőségeiről, valamint a külföldiekkel kapcsolatos büntető anyagi, eljárásjogi és büntetés-végrehajtási jogi normák magyarországi megjelenési formáiról, sajátosságairól.” Összegző-szintetizáló jellege okán a kötet olyan hiánypótló munkának tekinthető, amelynek célközönségét nem pusztán a büntetőjog-tudomány művelői adják, hanem a jogi diszciplínákkal nem foglalkozó, ám a külföldiek jogi-társadalompolitikai megítélése iránt érdeklődők számára is hasznos és emészthető olvasmány.

A kötet címe azt predesztinálja, hogy szigorúan büntetőjogi tárgyú munkát tart az olvasó a kezében – e vélelme azonban abban a pillanatban megdől, amikor kezébe veszi és áttekinti annak tartalmi felosztását. A monográfia öt, egymással arányban álló, fő szerkezeti egységből épül fel. Az első fejezetben arra törekszik a szerző, hogy tisztázza a migrációval, népességvándorlással kapcsolatos terminusokat annak érdekében, hogy a mű további részében az olvasó e fogalmi tisztaság birtokában tudja értelmezni és rendszerben elhelyezni az olvasottakat. Ezt követően tárgyalja a külföldiekkel kapcsolatos büntető anyagi jogi, büntető eljárásjogi, valamint büntetés-végrehajtási kérdéseket, problémákat. A tágabb értelemben vett büntetőjogi szabályok ismertetését követően külön fejezetet szentel azon nemzetközi jogi normák ismertetésének, amelyek külföldiekkel kapcsolatos rendelkezéseket tartalmaznak. Végül az ötödik fejezet összegzi a mű fontosabb megállapításait, rendszerezi a szerző téziseit. A mű szerkezeti

1 MOLNÁR Erzsébet dr., PhD-hallgató, tudományos segédmunkatárs, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete
Erzsébet MOLNÁR PhD student, assistant researcher, University of Szeged, Faculty of Law, Institute of Criminal Law and Criminal Science
orcid.org/0000-0002-2278-9044, e-mail: molnare@juris.u-szeged.hu

felépítésével kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a szerző a szakirodalmi apparátusát a fejezetek végén, az egyes résztémákat követően helyezi el, ezzel megkönnyíti azon kutató, avagy érdeklődő olvasó dolgát, aki az adott részterülettel foglalkozó szakirodalmakat kívánja pusztán áttekinteni.

A mű – mint láthattuk – a címe által sugallattal ellentétben interdiszciplináris jellegűnek és relatíve heterogénnek tekinthető. Heterogenitása abban rejlik, hogy különböző, egymáshoz részben kapcsolódó jogágak szabályrendszerét vizsgálja a szerző, amelyeket néhol pusztán a „külföldi” fogalom kapcsol össze. A heterogenitás szükségképpen következménye az interdiszciplináris jelleg, amely önmagában azonban két okból kifolyólag sem róható fel a szerzőnek: egyrészt a migráció, a népességvándorlás egy olyan társadalmi jelenség, amelyre számos jogág különféle normatív eszközökkel reagál, másrészt (szorosán kapcsolódva az imént tett megállapításhoz) a büntetőjog ultima ratio jellege tipikusan meg is követeli azt, hogy a büntetőjogi eszközökkel történő beavatkozást megelőzően más jogág szükségképpen enyhébb eszközrendszerrel kísérelje meg kezelni a helyzetet.

A mű első fejezetének címe *Migráció és idegen a jogban – A migráció szabályozása és az idegenjog rendszere*. E fejezet az, amelyben a szerző meghatározza a mű fogalmi kereteit. A migráció kérdését elsődlegesen – helyesen – társadalmi kérdésnek tekinti, egy természetes társadalmi folyamatnak, amely mindig is jelen volt, jelen van és jelen is kell lennie, és amelynek pusztán az intenzitását befolyásolják társadalmi, politikai, vallási, illetve militáris események. Azaz a szerző sorai között olvasható, hogy a népességmozgás természetesen nem atipikus, nem abnormális társadalmi jelenség, hanem tipikusan racionális döntésen alapuló individuális folyamat. Ahogyan azt a szerző megfogalmazza „*a migráció egy visszacsatolási folyamat, hiszen a racionális vándor csak akkor vállalja a vándorlás terheit, ha mindent összevetve a mérlege többet mutat*”, azaz ha „*a migráció olyan térségből indul ki, ahonnan racionális okok mutatkoznak az elvándorlásra és olyan térségbe hatnak, ahová megéri eljutni*”.²

A migráció „értéksemleges” jelenségével részletesen – talán túl részletesen is – foglalkozik a szerző, mindazonáltal fontos annak hangsúlyozása, hogy egy szabályozandó, ám önmagában nem egy kriminális jelenségről van szó. A szerző e fejezetben belül tisztázza a regularitás-irregularitás, illetve legalitás-illegalitás fogalompárok jelentését és migrációjogi relevanciáját, egymáshoz való viszonyát. A fogalomtisztázáson túl részletesen ismerteti a migrációs jog egyes szabályozási területeinek fontosabb tartalmi megállapításait. Habár – mint a monográfia tárgyának alapintézményét képező kérdésről – fontos szót ejteni a migrációs jogról, mégis azt érezheti az olvasó, hogy a szerző túlterjeszkedik azon információk átadásának követelményén, amelyek a büntetőjogi tárgyú munka későbbi, büntetőjogi kérdéseinek megértéséhez, megválaszolásához szükségesek.

A szerző nem marad adós a címben foglalt *idegen* terminus definiálásával sem,³ emellett meghatározza az ún. szűkebb értelemben vett idegenjog fogalmát is, amely

2 Hautzinger Zoltán (2016): *Idegen a büntetőjogban*. Pécs, AndAnn, 10.

3 Uo. 20.

alatt a külföldiekkel kapcsolatos igazgatási és rendészeti kérdések összefoglalását érti. Az igazgatási szabályrendszer ismertetésére a szerző e fejezet keretein belül mintegy hét oldalt szán, amely habár értékes összefoglalását adja a szakigazgatási rendszer ezen ágának, az olvasó mégis rendszeridegennek érzi a mű címe, illetve annak előszóban deklarált célja ismeretében. A szerző az idegenjog fogalmával kapcsolatban felveti azt a továbbgondolásra érdemes kérdést is, hogy vajon létezik-e, illetve lehet-e amellet érvelni, hogy létezik tágabb értelemben vett idegenjog. A szerző tágabb értelemben vett idegenjog alatt érti bármely jogág külföldiekkel összefüggő rendelkezéseinek összességét, így – habár e fogalmak nem használatosak – úgy véli, hogy létjogosultsága van e halmazon belül „idegen polgári jogról”, „idegen munkajogról”, illetve „idegen büntetőjogról” beszélni. E megállapítása pedig tulajdonképpen legitimizálja a műre jellemző heterogenitás körébe tartozó valamennyi részterület egy monográfiában való vizsgálatát. E fejezet értékes részét képezi a migrációval, illetve a külföldiekkel kapcsolatos nemzetközi instrumentumok összegyűjtése.⁴ A fejezet végén a szerző a terrorizmus és az idegenjog kapcsolatát vizsgálja részletesen, amely témának a büntetőjogi, kriminálpolitikai relevanciája vitathatatlan. Éppen ennek okán szerencsésebbnek érezné az olvasó annak büntető anyagi jogi fejezetben, kifejezetten büntetőjogi (szükséges mélységben kriminológiai) relevanciával történő elhelyezését. E fejezet vonatkozásában megjegyzendő végül, hogy habár a jogtörténeti előzmények vizsgálata mindenkor hozzátartozik egy-egy tudományterület, kérdés alapos vizsgálatához, mégis néhol olyan érzése támad az olvasónak, hogy a szerző a mű témáját és célját tekintve indokolatlan mélységekben tárgyalja a migrációval kapcsolatos egyes jogintézmények (vélt vagy valós ókori római, illetve babilóniai) jogtörténeti előzményeit.

A mű második fejezetének címe *Migráció és külföldi a hazai büntető anyagi jogban*. A szerző a fejezet elején felveti a kérdést, miszerint „*hol húzható meg az a zsinórmérték, amely az adott cselekmény elbírálását büntetőjogi eszközök igénybevételéhez rendeli*”.⁵ A kérdés releváns és alapvetően determinálja a fejezet felosztását, ugyanis a szerző álláspontja szerint a beutazással és tartózkodással kapcsolatos jogsértések visszaszorítására nem feltétlenül a büntetőjog a legalkalmasabb eszköz. Azaz az irreguláris migrációval szembeni büntetőjogi eszközökkel való fellépés (krimmigráció) nem feltétlenül indokolt folyamat. A szerző e megállapításának megfelelően a büntető anyagi jogi szabályok ismertetését megelőzően az irreguláris migrációra reagáló egyéb, büntetőjogon kívüli szankcionálási, szabályozási lehetőségeket veszi számba. Még mielőtt ismerttené a honi szabálysértési jogi, valamint közigazgatási jogi szankcionálási lehetőségeket, üdvözlendően, jogösszehasonlító módszertan alkalmazásával quasi egy nemzetközi mátrix felvázolása vállalkozik azzal, hogy 27 ország vonatkozásában ismerteti lényegre törően, 1-1 mondatban azt, hogy az adott ország jogrendszere hogyan reagál az irreguláris migrációra.

A szerző ezt követően rátér a fejezet címében ígért tárgyra. E tekintetben a mű hangsúlyos részét képezi a kiutasítás mint a külföldiekkel szemben alkalmazható szankció

4 Uo. 25–28.

5 Uo. 55.

szabályainak a nemzetközi szabályozás tükrében történő ismertetése. Habár a fejezet címe a hazai büntető anyagi jogi szabályok ismertetését ígéri, a vonatkozó törvényi tényállások tárgyalására a szerző csupán nyolc oldalt szán.⁶ Különösen hiányérzete támad az olvasónak az új határárral kapcsolatos bűncselekmények⁷ ismertetése vonatkozásában, ugyanis a számos alapjogi, valamint anyagi jogi dogmatikai problémát magában rejtő tényállások elemzésére a szerző pusztán egy oldalt szentel azzal, hogy ismerteti azok Btk.-ba iktatásának jogpolitikai indokait is.

A releváns különös részi tényállások vizsgálata során tisztázódik az olvasó számára, hogy mit is ért a szerző „migráns büntetőjog” alatt. E körben tárgyalja ugyanis egyrészt azokat a tényállásokat, amelyekben – a szerző kategorizálása szerint – a *külföldiség* absztrakt módon jelenik meg, így tipikusan a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási indíttatású bűncselekményeket (pl. közösség tagja elleni erőszak), valamint a szerző által külföldi illetékességgel összefüggőként aposztrofált bűncselekményeket (pl. külföldi hivatalos személy sérelmére elkövetett bűncselekmények). Egy másik csoportot képeznek azon bűncselekmények, amelyeket a szerző a *külföldiekkel összefüggésben megvalósuló jellegzetes cselekményeknek* nevez. Ez alatt azokat a bűncselekményeket érti, amelyeket jellemzően külföldiek sérelmére követnek el (pl. jogellenes tartózkodás elősegítése). A szerző által vizsgált különös részi tényállások kategorizálása indokolt és szükséges, ám megjegyzendő, hogy egyes kategóriákba tartozó bűncselekmények rendszerbeli elhelyezése nem kellőképpen meggyőző, példának okáért azok a bűncselekmények, amelyeket *tipikusan* külföldiek sérelmére követnek el, a szerző által vázoltak közül több kategóriába is besorolhatók. A mű igen értékes részét képezi az e fejezet végén található statisztikai értékelés, ahol a szerző hatályos számadatokkal szemlélteti az irreguláris migráció magyarországi alakulását az elmúlt évtizedben.

A kötet harmadik fejezete a *Külföldi a magyar büntetőeljárásban és a büntetés-végrehajtási jogban* címet viseli. Már e fejezet tartalmi ismertetését megelőzően fontos megjegyezni, hogy – a mű szerkezeti felosztására tekintettel – célszerű lett volna a büntetőeljárás és büntetés-végrehajtás kérdések külön fejezetben tárgyalása. A szerző az anyagi jogi fejezethez képest relatíve csekély figyelmet szentel a releváns eljárásjogi kérdések tárgyalására. Már a fejezet elején szűkítéssel él a szerző azzal, hogy ugyan a büntetőeljárás bármely alanya lehet külföldi, jelen munka mégis pusztán – üdvözlendően – kizárólag a terheltre, a külföldi terhelt (többlet)jogaira kíván koncentrálni.

A tételes büntető eljárásjogi rendelkezések ismertetését megelőzően a krimmigráció jelenségének vonatkozásában felveti azt a nemzetközi szintén is vitatott kérdést, vajon a külföldiek tekintetében már maga a büntetőeljárás is büntetésnek tekinthető-e. A szerző egyetért azzal a megállapítással, miszerint a külföldiekkel szembeni eljárás egyfajta szankciónak tekinthető, ugyanis a kényszerintézkedések alkalmazása a külföldi számára büntetésként jelenik meg. Megjegyzendő, hogy e megállapítás vitatható, ugyanis a kényszerintézkedéseknek (és a büntetőeljárásnak) akkor sincsen büntetés

6 Uo. 73–81.

7 Határárral tiltott átlépése (Btk. 352/A. §); határárral megrongálása (Btk. 352/B. §); határárral kapcsolatos építési munka akadályozása (Btk. 352/C. §).

funkciója, ha azt külföldivel szemben foganatosítják (illetve folytatják le), és pedig a büntetés szubjektív érzete sem teheti azt tudományos értelemben büntetésjellegűvé. A szerző – a külföldiekkel szembeni büntetőeljárással kapcsolatos részletes jogtörténeti áttekintést követően – arra törekszik, hogy felvázolja mindazon büntetőeljárási rendelkezéseket, amelyek *tipikusan* külföldi terhelre vonatkoznak. Utal arra, hogy a büntetőeljárási törvény kiemelt jelentőségű ügyként kezeli a külföldi hivatalos személlyel kapcsolatban elkövetett egyes korrupciós bűncselekményeket. E fejezet központi elemét képezi a külföldiek joggyakorlásának biztosítása, és az anyanyelv használatához való jog.

A szerző nem csak a hatályos büntetőeljárási törvény releváns rendelkezését vizsgálja, hanem említést tesz a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelvről, mint az anyanyelvhasználathoz való jog uniós szinten történő garantálásáról. Külön cím alatt tárgyalja a szerző a külföldiek joggyakorlását elősegítő tényezőket, e szabályokon belül is külön a külföldi terhelttel, sértettel, valamint tanúval kapcsolatos szabályokat. A külföldi terhelt hatékonyabb védekezését elősegítő jogosítványok közül a szerző említést tesz a külföldi terhelt konzuli képviselőjével való kapcsolattartás jogáról, valamint szintén a külföldi terhelt helyzetét kedvezőbbé tevő azon rendelkezésről, miszerint a konzuli tisztségviselő a zárt tárgyaláson is jelen lehet. Habár nem terhelti jogosítványról van szó, a szerző mégis e cím alatt tesz említést azon normákról, amelyek a külföldi hatóság tagjainak részvételi jogosultságot biztosítanak egyes eljárási cselekményeken. Szintén rendszeridegenként hat a szövetséges fegyveres erő tagja által belföldön, avagy magyar felségjelzésű hajón vagy légi járművön elkövetett bűncselekmény elbírálásával kapcsolatos joghatósági kérdések e helyen történő tárgyalása. A szerző a külföldi sértett és tanú többletjogai között kifejti az anyanyelvhasználat jogát, a konzuli képviselőhöz való jogot, valamint a – valójában csupán nem sértetti és tanúi jogként megjelenő – külföldi hatóság jogát az eljárási cselekményeken való részvételre.

A szerző külön cím alatt tárgyalja a külföldön tartózkodó terhelt távollétében lefolytatott büntetőeljárásra vonatkozó garanciális szabályokat, amely kérdésnek, jogintézménynek e helyen történő kifejtése vitatható, tekintettel arra, hogy tipikusan nem külföldivel szemben, hanem külföldön tartózkodó magyar állampolgárral szemben folytatandó büntetőeljárás szabályait rögzítő garanciális jogintézményről van szó. Azonban a téma említésének természetesén van létjogosultsága, ugyanis külföldivel szemben is lefolytatható eljárásról van szó, rendszertanilag mégis vitatható, vajon e cím alá illeszkedik-e. A fejezet értékes részét képezi a szerző rövid ismertetése egy, a külföldi terhelttel szembeni quasi „büntetőeljárást kizáró okról”, nevezetesen abban az esetben, ha a külföldi az országba történő beutazás céljából közokirat-hamisítást követ el, és így vele szemben idegenrendészeti eljárás lefolytatásának volna helye, de nem indítható ellene közokirat-hamisítás miatt nyomozás. E tekintetben támogatható de lege ferenda javaslattal él a szerző, miszerint ezen büntetőeljárást kizáró okot ki kellene terjeszteni arra az esetre is, amikor a külföldi személy a bűncselekményt azonos feltételek mellett jogszerű tartózkodás igazolása céljából követi el. Szintén üd-

vözlendő a fejezet végén a határozással kapcsolatos új büntetőeljárás szabályok kritikai ismertetése. A szerző utal arra, hogy a tipikustól eltérő szabályrendszer kialakításával tulajdonképpen új büntetőeljárás rezsím telepítésére került sor, amelynek célja a külföldiekkel szembeni eljárás minél gyorsabb lefolytatása, az elítélttel szembeni szankció, nevezetesen a kiutasítás minél hamarabbi foganatosítása.

A szerző ismerteti a határozással kapcsolatos büntetőeljárás körében a bíróság elé állításra vonatkozó speciális szabályokat, valamint a tárgyalásról lemondás intézményének sajátos szabályait is. Hasznos és érdekes statisztikai adatokkal szolgál a szerző az eddig lefolytatott határozás büntetőeljárások vonatkozásában. Így például az olvasó megtudhatja, hogy a 2015. szeptember 15. és 2016. március 31. között határozással kapcsolatban elkövetett bűncselekmény miatt lefolytatott gyorsított eljárások során egyetlen esetben sem került sor felmentő ítélet meghozatalára (2386 terhelt). Érdekes adat szintén, hogy végrehajtandó szabadságvesztés-büntetés kiszabására két esetben került sor. A szerző az ügydöntő határozatokkal szembeni fellebbezési hajlandóság csekély voltát kimerítően és meggyőzően indokolja a kiutasításvégrehajtásának nehézségeivel.

A fejezet már említett második felében a szerző a külföldiekkel kapcsolatos büntetés-végrehajtási szabályokkal foglalkozik. A globalizáció okán immáron egyáltalán nem atipikus a külföldi elítéltek idegen rezsimben való fogvatartása. Mindazonáltal – ahogyan azt a szerző a büntetés-végrehajtás átengedése kapcsán megfogalmazza – hacsak lehet, törekedni kell arra, hogy az elítélt szabadságvesztés-büntetését saját hazájában tölthesse. Ennek oka az, hogy a külföldi elítéltek vonatkozásában a szokásos „börtönártalmakon” túl az idegen nyelvi és kulturális környezet egy nagyfokú, nehezen kezelhető ártalmat jelent. A szerző a fejezet e részében statisztikai adatokat is közöl arról, hogy milyen arányban tartanak fogva az egyes országokban külföldi állampolgárokat, ismertet továbbá olyan nemzetközi jogi instrumentumokat, amelyek az elítéltek jogait rögzítik, így például az Európai Börtön szabályok külföldiekre vonatkozó speciális rendelkezéseit. A szerző a résztéma jogtörténeti, valamint nemzetközi jogi vetületeinek ismertetését követően tér rá a hatályos magyar szabályozás speciálisan külföldi elítéltekre vonatkozó rendelkezéseinek ismertetésére.

A büntetőeljárás részhez hasonlóan az anyanyelv használatának jogát, valamint a külföldi elítélt konzuli kapcsolattartáshoz való jogát tárgyalja részletesen. Érdekes és hasznos gondolatokat fogalmaz meg akkor, amikor a fejezeten belül határolja el a külföldiek „fogva tartásának típusait”, nevezetesen az idegenrendészeti, valamint menekültügyi eljárásban alkalmazott őrizetet egymástól, valamint a szabadságvesztés-büntetéstől. Habár különösen a rendészeti fogalmak egymástól való elhatárolása hasznos adalékul szolgál az olvasó számára, mégis a helyen rendszeridegennek érezhető, sokkal inkább érzi az olvasó azt az első fejezet szakigazgatási fogalmai alá tartozó ismeretanyagának, mintsem a büntetés-végrehajtási fejezet alatt tárgyalandónak. A szerző részletesen ismerteti a külföldi elítélt büntetés-végrehajtási intézetbe történő speciális befogadási eljárását, menekültügyi eljárási kérdésekkel ötvözve azt, végül pedig külön címet szentel a külföldi elítéltekkel szemben leggyakrabban kiszabott büntetés, a kiutasítás végrehajtási szabályainak ismertetésére.

A szerző a mű negyedik, egyben utolsó tartalmi fejezetében *A külföldiekre vonatkozó büntetőjogi normák nemzetközi vonatkozásaival* kapcsolatos szintetizált ismeretanyagot bocsátja az olvasó rendelkezésére. E fejezet számos fragmentális, pontosabban heterogénnek tekinthető nemzetközi jogi norma ismertetését tartalmazza és fűzi fel arra az ismételten, hogy minden itt ismertetett norma tartalmaz külföldiekre vonatkozó büntetőjogi rendelkezést. A szerző e fejezetben említést tesz az ENSZ Alapokmányáról, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatáról, valamint az ENSZ égisze alatt elfogadott más emberi jogi egyezményekről, emellett pedig részletesen tárgyalja a nemzetközi védelem vonatkozásában vitathatatlanul jelentős szerepet játszó genfi egyezményt.

Habár a migráció kérdéskörének vizsgálata e jogi instrumentumok ismeretét kétségtelenül megköveteli, mégis azt érzékeli az olvasó, hogy ezen említett egyezmények – akár kevésbé részletes kifejtés mellett – helyet kaphatnának az általános migrációs kérdésekkel foglalkozó első fejezetben, annál is inkább, mert a genfi egyezmény által deklarált, és e helyen legrészletesebben kifejtett visszaküldés tilalma (33. cikk – non-refoulement-elv) már a mű korábbi részeiben, számos helyen megemlítésre kerül. E fejezet tartalmazza az emberkereskedelemmel kapcsolatos, idegen vonatkozású nemzetközi egyezményeket, amely résszel kapcsolatban szintén az az érzése támad az olvasónak, hogy koherensebb lenne az itt lejegyzett gondolatokat már a büntető anyagi jogi fejezetben, e bűncselekmény vonatkozásában, kevésbé részletességre törekvően ismertetni. Hasonlóképpen a tartalmi koherencia hiányát érzékeli az olvasó az e fejezetben tárgyalt kiutasítással kapcsolatos nemzetközi, valamint európai jogi elvek, a jogellenes bevándorlók foglalkoztatásával összefüggő szankciós normák, a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog, valamint a külföldiekkel szemben más államokban alkalmazható egyes speciális büntetőeljárás-jogi, valamint büntetés-végrehajtási szabályok vonatkozásában. Az e fejezeten belüli, értékes gondolatokat megfogalmazó részek heterogenitását eliminálná, ha a korábbi, az adott téma szempontjából releváns fejezet alá kerültek volna. Az e fejezetben tárgyalt kiadatás kérdése a mű tárgyköréhez szintén szorosan kapcsolódik, tárgyalása akár külön fejezetet is megérdemelt volna.

A szerző a mű ötödik fejezetében összegzi munkája főbb megállapításait, a fejezet az *Összefoglalás, tézisek* címet viseli. Rendkívül lényegre törően foglalja össze a szerző munkáját, sokkal inkább tekintendő összegző fejezetnek, mintsem tézisek rögzítésének, annál is inkább, mert a mű elején nem kerül sor explicit hipotézisek felállítására. A mű összegző fejezete áttekinthető és hasznos abban a tekintetben is, hogy amennyiben az olvasó e fejezet fellapozásával kezd e munkával megismerkedni, úgy itt átfogó képet kap arról, amit a mű részletesen tárgyal.

A monográfia eleget tesz az előszóban megfogalmazott célnak, azaz átfogó képet nyújt az olvasónak a külföldiekkel kapcsolatos honi, valamint nemzetközi büntetőjogi és más jogági szabályokról. A mű alkalmas arra, hogy alapul szolgáljon bármely, a külföldi személyeket érintő akár büntető anyagi jogi, büntető eljárásjogi, avagy büntetés-végrehajtási kérdések megválaszolása iránti elmélyült kutatásnak. Elolvasása ajánlott mindenkinek, aki a migráció, népességvándorlás, valamint a tágabb értelemben vett büntetőjog, és kriminálpolitika aktuális kérései iránt akár a tudományos elmélyülés, akár az általános kíváncsiság szintjén érdeklődést mutat.